

O dialektickom vnímaní blížneho a suseda

Peter Gustáv Hrbatý

Prešovská Univerzita v Prešove, SK

HRBATÝ, P. G.: The Dialectic Perception of the Neighborhood.
Philosophica Critica, vol. 4, 2018, no. 2, ISSN 1339-8970, pp. 53–60.

This paper focuses on the terminological and practical differences between the perception of the neighbors (it is also a terminological problem in the Slovak language). We point to different human attitudes to people based on dissimilarity. What is the difference between the neighbor and the neighbor? Why we see one of the neighbors like a human being living near to us and another one like a friend? Which social problems we can solve if our perception of another people like neighbors will be similar to perception of them like friends.

Key words: Neighbor – Society – Citizen – Dissimilarity – Attitude

Prológ

Tu vystúpil ktorýsi znalec zákona a povedal, aby ho pokúšal: „Učiteľ, čo mám robiť, aby som bol dedičom večného života?“ Ježiš mu vravel: „Čo je napísané v Zákone? Ako tam čítaš?“ On odpovedal: „Milovať budeš Pána, svojho Boha, z celého svojho srdca, z celej svojej duše, zo všetkých svojich síl a z celej svojej mysle a svojho blížneho ako seba samého!“ Povedal mu: „Správne si odpovedal. Toto rob a budeš žiť!“ Ale on sa chcel ospravedlniť, preto sa opýtal Ježiša: „A kto je môj blížny?“

Ježiš povedal: „Istý človek zostupoval z Jeruzalema do Jericha a padol do rúk zbojníkov. Tí ho ozbjáli, doráňali, nechali ho polomŕtveho a odišli. Náhodou šiel tou cestou istý kňaz a keď ho uvidel, obišiel ho. Takisto aj levita: keď prišiel na to miesto a uvidel ho, išiel ďalej. No prišiel k nemu istý cestujúci Samaritán, a keď ho uvidel, bolo mu ho ľúto. Pristúpil k nemu, nalial mu na rany oleja a vína a obviazal mu ich; vyložil ho na svoje dobytča, zaviezol ho do hostinca a staral sa oň. Na druhý deň vyňal dva denáre, dal ich hostinskému a povedal: „Staraj sa oň a ak vynaložíš viac, ja ti to zaplatím, keď sa budem vracat.“ Čo myslíš, ktorý z tých troch bol blížnym tomu, čo padol do rúk

zbojníkov?“ *On odpovedal: „Ten, čo mu preukázal milosrdenstvo.“ A Ježiš mu povedal: „Chod' a rob aj ty podobne!“* (Lukáš 10, 25 – 37).

Transformácia starovekého zákona *Oko za oko, zub za zub* na *Milovať budeš blížneho svojho ako seba samého* je azda najväčším dejinným zlomom etickej paradigmy. Pričom nasledujúca otázka „*A kto je môj blížny?*“ je doposiaľ rozporuplná, a to aj napriek tomu, že za 2000 rokov odznegli z kazateľníc v stovkách kostolov milióny kázni na túto tému.

Esej sa venuje v analýze myslenia o druhom v podobe komparácie výkladu pojmov *blížny* a *sused*. Pri komparácii poukazujeme na dva odlišné prístupy k susedovi a blížnemu, ktoré neostávajú len v lexikálnej rovine, ale v konečnom dôsledku ústia do *nastavenia mysle* voči druhému. Tieto nastavenia mysle označujeme ako *dichotomické nastavenie* a *analogické nastavenie*.

Dichotomický prístup k termínom blížny a sused

Z hľadiska primárneho – lexikálneho významu vidíme takmer identický zmysel pojmov *blížny* a *sused*.¹ V jednom aj druhom prípade ide o označenie druhého človeka, vyskytujúceho sa v našej bezprostrednej blízkosti. Je namieste otázka prečo, napriek gramatickej podobnosti oboch termínov pretrváva, v západnej (kresťanskej) kultúre, pevná najmä však praktická dichotómia medzi susedmi a blížnymi?

Dichotomické vnímanie pojmov *sused* a *blížny* možno uchopiť skrz, alebo ako *terminologický rozpor*. Človek, ktorého označíme termínom *sused* nie je blízky preto, lebo sa mi fyzicky páči, lebo zdieľame rovnaké postoje, lebo môžem od neho očakávať pomoc a on ju môže očakávať odo mňa. *Sused* je blízky na základe vzdialenosti. Inak je *sused* charakteristický svojou inakosťou.

Človek, ktorého označíme za *blížneho* však vstupuje s nami do užších väzieb, ktoré sú hlbšie, výraznejšie, no hlavne pozitívneho charakteru. Slovo *blížny*, vzhľadom na kresťanskú tradíciu, naberá pozitívny etický rozmer, slovo *sused* ani zďaleka. *Sused* nemusí byť *blížny*, nemusí byť mierumilovný, pokojný či priateľský, ale *sused* môže byť aj agresívny, ohrozujúci, nepriateľský... Zároveň treba hovoriť o istej vynútenosti vzájomného kontaktu medzi *susedmi*, ktorá pri *blížnom* absentuje. S *blížnym* sa stretávam rád a dobrovoľne, so *susedom* preto, lebo nemám na výber.

---

¹ **Blížny** – základ slova možno odvodiť od slova *blízkosť* 1. *prísl.* (2. *st. bližšie, bás. i blíž, nár. bližej*) v *malej vzdialenosti, na malú vzdialenosť, neďaleko, bezprostredne* (v priestore, v čase al. vo vzťahu): *prísť, dostať sa, byť b.; sadnite si bližšie* (SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA 2018a); a **Sused** 1. *človek, ktorý býva vedľa bydliska, obydlia iného al. v jeho blízkosti: 2. človek, ktorý zaujíma najbližšie miesto, polohu blízko pri niekom, ktorý sa nachádza al. sedí bezprostredne pri niekom, v bezprostrednej blíz-kosti niekoho* (SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA 2018b).

Sused „sedí“ vedľa mňa a ja registrujem jeho prítomnosť, bez ohľadu na to, či o ňu stojím.

Ortodoxný žid a Samaritán, to sú postavy žijúce v bezprostrednom kontakte, zdieľajúce obdobné hranice, pravidelne sa stýkajúce. Sú to susedia. Medzi týmito susedmi vnímame konflikt. Konflikt, ktorý je zjavne postavený na kultúrnych aspektoch zúčastnených strán. Tento konflikt je veľmi hlbokého, až nepriateľského charakteru. Vo vzťahu k negatívnemu postojovi k susedovi sa možno oprieť o osvietenského mysliteľa Fergusona, ktorý kladie sériu otázok zameranú na ontologický status nepriateľa: „Čo je to, čo dráždi uši bežného človeka, keď počuje mená nepriateľov svojej krajiny? Odkiaľ pochádzajú predsudky, ktoré prežívajú medzi jednotlivými oblasťami, okresmi a dedinami? Čo popudzuje polovicu európskych národov proti tým druhým?“ (Ferguson 2014, 314).

Fergusonove otázky, poukazujú na zásadný problém susedských vzťahov. Ide o to, že charakteristiky môjho nepriateľa sa v mnohom zhodujú s charakteristikami suseda.

„Nepriateľstvo nemusí znamenať nenávisť; dokáže vyžiť i z tichej ľahostajnosti. Som nepriateľom toho, koho dráždi moja odlišnosť. Prekážam. Moja existencia spochybňuje hodnoty, ktoré sú pre neho posvätné. Som natoľko iný, že sa nehodím do jeho sveta. Ak by to bolo v jeho moci, neexistoval by som. Ak by svet bol knihou, ktorú píše, vyškrtol by z nej kapitolu o mne. V mojich očiach je nepriateľom ten, kto je natoľko odlišný, že spochybňuje moju hodnotu. Čírou svojou existenciou dáva najavo, že by sa nič nestalo, keby som nebol. Svojou inakosťou spochybňuje celý môj svet. Je iný, inak myslí, inak hovorí, zaujíma sa o iné veci, inak sa oblieka, počúva inú hudbu, smeje sa iným vtipom, jedáva iné jedlá... keby som bol Boh, nikdy by som ho nestvoril“ (Pastirčák 2016, 185 – 186).

Sused vystupuje ako istý protiklad mňa, ako istá podoba nepriateľa, lebo takýto sused je skrátka *iný*. Vracajúc sa k Fergusonovi hovoríme o inakosti medzi regiónmi (Prešovčan – Košičan, Lipták – Oravec, Západniar – Východniar, Flám – Valónec...), o inakosti medzi národmi (Slovák – Maďar, Angličan – Škót, Nemec – Francúz, Američan – Rus), o inakosti medzi kultúrami (Európan – Arab, Európan – Afričan, Ind – Číňan, Američan – Hispánec...). Akoby sa nepriateľstvo rodilo v inakosti.

Aj blížny je v rámci dichotómie *iný*, ale zjavne je *iný* inak. Naša tendencia označiť iného za blížneho je nasmerovaná k druhému, ktorý je menej *iný* ako ja. Matematické vyjadrenie blížneho, by mohlo byť vyobrazené skrz množiny. Ja predstavujúci istú množinu s množstvom charakteristík $N = \{a, b, c, d \dots\}$, druhý je na tom podobne $M = \{k, l, m, n \dots\}$. Ako množiny *i* my vnímame isté prieniky medzi sebou a druhým (kultúrne, náboženské, etické...). Ochetnejšie nazveme blížnym toho, ktorý má viac obdobných vlastností, ako máme my. Množina $O = \{a, p, r, s, \dots\}$ zdieľa jeden prienik (napr. spoločné územie) s množinou *N*. No v iných charakteristikách,

je množina O rozdielna od množiny N. Blížšie k množine N, tak bude mať množina K, pričom $K = \{a, b, p, s, \dots\}$.

Blížneho z tohto pohľadu, teda neurčuje vzdialenosť, ale blízkosť v zmysle prienikov obdobných vlastností. Takto možno demonštrovať istý konvenčný pohľad, ktorý suseda a blížneho vidí dichotomicky – *dichotomické nastavenie*. V *dichotomickom nastavení* existuje radikálna odlišnosť medzi našim pohľadom na blížneho a na suseda.

Dichotomické nastavenie k susedovi možno označiť ako impulz pre Žižekovu kritiku kresťanského obrazu blížneho: „Kresťanský všezahrňujúci postoj so sebou nesie úplné vylúčenie tých, ktorí odmietajú prináležať do kresťanskej komunity. V iných partikularistických náboženstvách je miesto pre druhých: sú tolerovaní, aj keď skôr blahosklonne trpení. Kresťanské heslo „Všetci ľudia sú bratia“ naopak znamená, že tí, ktorí bratstvo neprijímajú, nie sú ľuďmi“² (Žižek 2009, 54). Daný pohľad je príznačný pre západoeurópske myslenie. Jednoducho povedané, náš blížny musí prijať naše pozície, aby sme ho za blížneho považovali. Ak teda zameriame náš pohľad na suseda na jeho inakosti, len ťažko sa nám stane blízkym. Dichotomický prístup k termínom blížny a sused, teda nie je len gramatickou hrou, ale odzrkadľuje reálny a praktický prístup človeka k druhému. Dichotomický obraz suseda a blížneho predstavuje ideologické nastavenie mysle. Treba si však uvedomiť, že termíny sused a blížny v sebe neukrývajú len dichotómiu, ale aj pevnú analógiu.

Analogický prístup k termínom blížny a sused

Dialektika medzi termínom blížny a sused je zachytená v dvojjvzťahnosti jednotlivých pojmov. My si uvedomujeme, že blížny a sused sú zaradení do skupiny iných, tých ktorí s nami zdieľajú viac, alebo menej spoločných črt. V dialektickom prístupe si tiež musíme uvedomiť, že pre blížneho, alebo suseda my vystupujeme v obdobnej pozícii. JA som sused suseda – JA som blížny blížneho. Teda môj blížny v dichotomickom prístupe ma nemusí traktovať ako blížneho, lebo moja blížnosť, na rozdiel od susedskosti, nie je vynútená mojou prítomnosťou. Napriek tomu je aj vzťah blížnych dialektický, lebo tak či onak, v spoločenských väzbách nevystupujeme výlučne ako tí, čo majú blížnych, ale my reálne aj blížnymi sme. Z pohľadu toho, kto je blízko sa nachádzame v obdobnej, ak nie rovnakej pozícii, ako on z pohľadu nášho. V tomto bode sa *dichotomické nastavenie* pre nás stáva nebezpečným. Ak totiž ja vnímam suseda ako svojho nepriateľa, môžem sa legitímne domnievať, že aj môj sused ma vníma rovnako. Oproti tomuto pohľadu stojí analógia.

---

² Následne Žižek uvádza aj príklad vyčlenenia v Islamskej komunite.

Analogický výklad termínov blížny a sused nie je postavený na radikálnej inakosti, čoby východisko pre nepriateľstvo. Myslieť o susedovi a blížnom analogicky znamená *myslieť o susedovi ako o blížnom*. Ide teda o výklad daných termínov analogicky – obdobne. Pričom aj v analogickom prístupe nehovoríme len o gramatickom či lexikálnom rozboře termínov, ale ide o intenciu myslenia, ktorá sa prejavuje aj v praktickom prístupe k iným. Ak totiž uvažujem o svojom susedovi ako o blížnom, eliminujem tým matematický prístup k človeku, ako k množine vlastností. *Človek nie je množina vlastností!*

Prezentovaný spôsob myslenia pracovne možno pomenovať ako *analogické nastavenie*. V *analogickom nastavení* sa snažím myslieť o druhom bez predsudkov, myslieť o ňom ako o človeku, ktorý je obdobný ako ja – analogický ku mne.

Obojstranný vzťah, ktorý sa prejavuje tak voči susedovi, ako aj voči blížnemu, vytvára priestor pre bezpredsudkové uchopenie druhého. „Slobodný človek je viazaný na blížneho, nikto sa nemôže zachrániť bez druhých. Vyhradená oblasť duše sa neuzatvára zvnútra. To „Hospodin za ním zavrel dvere“, hovorí s obdivuhodnou presnosťou Genezis o Noemovi v arche“ (Levinas 1994, 106). Keď je niekto blízko: „Vnímam tvár druhého ako nahotu – ako istú obnaženosť – ako úbohosť – ako bezbrannosť; ako vystavenosť smrti“ (Levinas 1997, 17). Rozvíjajúc túto úvahu, je mojím blížnym každý, koho tvár vnímam v bezprostrednej skúsenosti. Môže to byť rodný príslušník, no môže to byť aj príslušník toho istého etnika, rasy, náboženstva či národnosti, no zároveň ide aj o suseda v celej jeho inakosti. Jeho blížnosť spočíva v jeho blízkosti, v hranici, ktorá delí mňa a jeho.³

Ak k susedovi pristupujem analogicky (obdobne, poprípade zhodne) ako k blížnemu, tak sa odvraciam od vzájomného nepriateľstva. Problém tejto koncepcie je však zrejmý; ako presvedčím – donútim suseda, aby sa aj on na mňa díval analogicky ako na blížneho? Vnímam v analogickom prístupe k susedovi, ako k blížnemu úskalie prameniace z klasického delenia filozofického myslenia na komunitaristické a individualistické. Oba tieto prístupy k *analogickému nastaveniu* sa ukazujú ako ťažko uplatniteľné.

V prvom rade je to nemožnosť univeralizácie či zovšeobecnenia tohto pravidla. Teda hovorím o nemožnosti globálneho prepojenia myslenia o susedovi ako o blížnom. K *analogickému nastaveniu* nemožno pristúpiť masovo. Je to nemožné, nakoľko by to predpokladalo vylúčenie nesúhlasiacej entity jednotlivcov – čo ma opäť vrhá do dichotómie. Na druhú stranu, aj radikálne individualistický prístup zlyháva, keďže v rámci individualizmu nemám záruku analogického prístupu ku mne od druhého – čo vedie naspäť k nutnosti myslieť dichotomicky.

---

³ Táto hranica medzi mnou a susedom však nie je fialovým pruhom na politickej mape, nie je ani označená pohraničnými kameňmi. Napriek tomu sú ploty takýchto hraníc omnoho pevnejšie. Ide pomyselne čiary predsudkov v ľudských myšliach. Ich pôvod je kultúrny, náboženský, etnický, národný...

Praktické ukotvenie

Ak uvažujeme o *analogickom nastavení* v praxi, možno to totiž pochopiť aj v kontexte občianstva resp. svetoobčianstva. Na príkladoch Voltairovho a Kantovho prístupu k vlastenectvu uvidíme osvietenský koncept občana, ktorý *analogické nastavenie* využíva pri riešení problémov vlastných aj našej dobe.

Prakticky: Máme sa vzdať svojho vlastenectva, aby sme boli svetoobčania? V kontexte k *analogickému nastaveniu*, je táto otázka viac ako namieste. Môžeme sa opýtať: Znamená myslieť analogicky opomínať kultúrne podobnosti a rozdiely?

Pri *analogickom nastavení* je zásadná eliminácia negatívneho myslenia o inom, teda myslieť o druhom, ako o nepriateľovi, výlučne na základe jeho inakosti. *Analogické uvažovanie* je nasmerované na suseda a neodmieta možnosti hlbších vzťahov, priateľstva či napríklad národné spolčovanie. Zároveň *analogické nastavenie* nevyhnutne nepodmieňuje priateľstvo medzi susedmi. To, že o svojom susedovi uvažujem ako o svojom bližnom, znamená, že o ňom uvažujem ako o človeku, vnímam ho bez toho, aby som voči nemu pociťoval nepriateľstvo. Tolerujem ho, bez toho, aby som (ho) trpel a mojím trpením trpel aj on. Byť vlastencom a súčasne byť v *analogickom nastavení* nie je rozporuplné. Vlastenectvo totiž nie je pozbavené svojich atribútov, ak myslím analogicky o susedovi ako o bližnom. Národná hrdosť, hodnoty, národná jednota – *analogické nastavenie* od nás nevyžaduje, aby sme sa ich vzdali a prijali pozíciu iného národa. Mysliac o svojom národe v analógii k inému národu, znamená priznať druhému národu rovnaké možnosti na sebaurčenie, aké priznávam svojmu národu.

Možnosť ako pristúpiť k druhému v rámci *analogického nastavenia* nám poskytuje Kant v spise *K večnému mieru*, kde svetoobčianske právo obmedzuje na podmienky všeobecnej hospitality. „Tu nie je reč o filantropii, ale o práve a hospitalita (pohostinnosť) znamená právo cudzinca, aby druhý nezaobchádzal s ním nepriateľsky, keď kvôli inému vstúpil na jeho územie. Môže ho odmietnuť, ak to nebude znamenať jeho záhubu, kým sa však na jeho území správa priateľsky, nesmie byť voči nemu nepriateľský“ (Kant 1996, 88).

To možno vzťahovať aj na *analogické nastavenie*. To, že myslím v *analogickom nastavení* neznamena, že automaticky popieram hodnoty kultúry, ku ktorej sa hlásim, ale na druhú stranu kategoricky neodmietam pozíciu druhého, výlučne na základe jeho inakosti. Vnímať druhého v *analogickom nastavení* značí poskytnúť mu pomoc vidiac jeho *úbohosť, bezbrannosť – vystavenosť smrti* (Kant 1996, 88). Svetoobčianske právo jasne vymedzuje: Cudziniec si môže nárokovať *návštevnícke právo*, nie *host'ovské*. Ak konfrontujeme Ježišove prirovnanie s Kantovým názorom

je obraz milosrdného Samaritána adekvátnym príkladom toho, čo možno označiť ako *všeobecnú hospitalitu*.⁴

Epilóg

Ak teda si kladiem otázku *A kto je môj blížny?* Nemôžem ju vymedziť len na základe toho, komu som ja blížny a kto môj blížny nie je. Odpoveď na túto otázku získavam v praxi skrz diferenciu medzi dichotomickým a analogickým traktovaním termínov blížny a sused. Dichotómia ukazuje zásadné rozdiely medzi prístupom k inému ako k blížnemu a inému ako k susedovi. Veľmi zjednodušene by sme mohli povedať, že *dichotomické nastavenie* vedie človeka k podporovaniu extrémizmu, skrz náhl'ad na druhého cez jeho odlišnosti. V *analogickom nastavení* sa zbavujeme predsudkov a suseda vidíme ako blížneho. Práve *analogické nastavenie* čoby výsledok analýzy termínov blížny a sused chápem ako zmenu negatívneho – nepriateľského prístup k „susediacemu“ druhému.⁵

Prechod od *dichotomického nastavenia* k *nastaveniu analogickému* môže byť základom pre postupný vstup človeka do občianskeho stavu aj v svetoobčianskom zmysle, praktickú aplikáciu Kantovho kategorického imperatívu, či sebauchopenie v stave byť (Fromm 2018). Vďaka *analogickému nastaveniu* v kombinácii s projektom „svetoobčianstva“ úvahy neostávajú nielen na teoretickej rovine, ale môžem sa pokúsiť zodpovedať ťaživé problémy súčasnej spoločnosti; *Ako byť vlastencom v Európskej únii? Ako pristupovať k migračnej kríze? Ako byť ekumenickým?*

---

⁴ Ako príklad hospitality nám môže slúžiť aj rozhovor z knihy *Znachor* poľského autora T. Dołęga-Mostowicza. Kedy sa mlynár rozpráva z pocestným o tom, kto je jeho blížny a napokon v rámci istého zvyku je tulák pozvaný na obed.

„A ja už dvadsať rokov putujem. No beztak nieto toho, u koho by som sa ukryl, lebo žiadneho blížneho nemám.“

„A prečo nemáš?“

„A ty máš?“ opýtal sa príchodzí. Mlynára to zarazilo.

„Akože? Mám rodinu.“

„A keby, nedajbože, vymrela, našiel by si blížnych? ... Našiel by si doproprajných, srdečných, čo by ti pomohli v biede?“

„Akoby nie? Mám rodinu.“

Neznámy hovoril s horkosťou a zahl'adel sa do očí Prokopovi.

„Nik nemá blížneho.“ Dopovedal, a Mlynár nič na to neodvetil. Prvý raz v živote postrehol takúto myšlienku, nuž i zdala sa mu pravdivá“ (Dołęga-Mostowicza 2015, 71). (Prel. autor príspevku)

⁵ Možno to vnímať aj skrz kategóriu uznania. Vplyvu Honnethovho myslenia na svoju tvorbu sa nebránim.

Literatúra

- DOŁĘGA-MOSTOWICZ, T. (2015): *Znachor*. Kraków: MG.
- FERGUSON A. (2008): Eseje o dejinách občianskej spoločnosti. Prel. S. Zákutná. In: BELÁS, L. – ANDREANSKÝ, E. (eds.): *Človek – dejiny – kultúra II*. Prešov: FF PU, 298 – 316
- FROMM, E. (2018): *Mať či byť?* Prel. R. Cedzo. Bratislava: Citadella.
- KANT, I. (1993): Odpoveď na otázku : Co je osvícenství? Přel. J. Loužil. In *Filosofický časopis*, roč. 41, 1993, č. 3, 381-390.
- KANT, I. (1996): *K večnému mieru*. Prel. T. Münz. Bratislava: Archa.
- PASTIRČÁK, D. (2016): *V tieni mŕtveho Boha*. Bratislava: Literárno informačné centrum.
- LEVINAS, E. (1997): *Být pro druhého*. Přel. J. Sokol. Praha: ZVON.
- LEVINAS, E. (1994): *Etika a nekonečno*. Přel. V. Dvořaková, M. Rejchrt. Praha: OIKOYMENH.
- SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA. (2018a): *Termín blízko*. Online. Web. 30. Aug. 2018. <<http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=bl%C3%ADzko%C5%A5>>
- SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA. (2018b): *Termín sused*. Online. Web. 30. Aug. 2018. <<http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=sused>>
- VOLTAIRE (1976): *Filozofický slovník*. Prel. V. Sviežená. Bratislava: Pravda.
- SVĚTĚ PÍSMO. (2006): Trnava: Spolok svätého Vojtecha.
- ŽIŽEK, S. (2008): *Násilí*. Přel. T. Pivoda. Praha: Rybka.

Mgr. Peter Gustáv Hrbatý

Prešovská univerzita v Prešove
Filozofická fakulta
Inštitút filozofie
17. novembra 1
080 01 Prešov
peter.gustav.hrbaty@smail.unipo.sk